

**IV. Tweede Wereldoorlog /
Seconde Guerre mondiale**

MICHAEL R.D. FOOT
«SOE in the Low Countries»
Londen, St. Ermin's Press, 2001, 553 p.

In 1966 publiceerde Michael Foot het eerste baanbrekende werk over de actie van SOE op het Europese vasteland (*SOE in France*) ⁶. Na zijn degelijk overzichtswerk *SOE : an outline history* (1984) ⁷, na Staffords belangrijke studie *Britain and European Resistance* (1980) ⁸ en de twee boeken van Charles Cruickshank over SOE in het Verre Oosten (1983) ⁹ en in Scandinavië (1986) ¹⁰, en ten slotte na de publicatie van de indrukwekkende studie die William Mackenzie in 1948 geschreven heeft maar die pas in 2000 verschenen is (*The secret history of SOE*) ¹¹ verschijnt nu eindelijk de lang verwachte en vaak uitgestelde studie van Foot over SOE in de Benelux-landen. Foots tekst kwam al in 1998 gereed, maar omdat eerst diverse 'autoriteiten' hun zeg moesten hebben vóór

6 MICHAEL R.D. FOOT, *SOE in France. An Account of the Work of the British Special Operations Executive in France*, Londen, 1996, 550 p.

7 ID., *SOE. An outline history of the Special Operations Executive 1940-46*, Londen, 1984, 280 p.

8 DAVID STAFFORD, *Britain and European resistance, 1940-1945*, Londen, 1980, 295 p.

9 CHARLES CRUICKSHANK, *SOE in the Far East*, Londen, 1983.

10 CHARLES CRUICKSHANK, *SOE in Scandinavia*, Oxford, 1986.

11 WILLIAM J.M. MACKENZIE, *The Secret History of the SOE : the Special Operations Executive, 1940-1945*, [Londen, 2000], 814 p.

publicatie, duurde het nog tot 2001 vóór-aleer het boek op de markt kon komen. Het vult alleszins een lacune, al zijn er intussen in België en Nederland boeken en artikels verschenen over deelaspecten van het optreden van SOE in deze landen.

Eerlijkheidshalve moet ik bekennen dat ik dit boek gelezen heb met een soort jongensachtige nieuwsgierigheid : wat zal iemand anders bakken van een onderwerp dat ik zelf goed ken ? En laat ik het maar meteen zeggen : het Belgisch gedeelte – en daar zal ik mij in deze recensie toe beperken – heeft mij ontgoocheld. Uit veel van mijn publicaties blijkt een uitgesproken voorkeur voor detailgeschiedenis, en wat details betreft komt de liefhebber bij Foot wel aan zijn trekken. Maar het valt tegen als je door de bomen het bos niet meer ziet. Ook wie veel belang hecht aan details kan na een grondige studie van het beschikbare bronnenmateriaal van Britse en Belgische zijde zien dat het SOE-optreden in België niet zo'n rommeltje was als Foot ervan maakt. Hoewel ongeveer alle namen en details die Foot vermeldt mij bekend waren, had ik meer dan eens moeite om de draad niet te verliezen. Het ergste valt te vrezen voor de niet-geïnitieerde lezer. Al eerder had ik de gelegenheid aan te tonen dat SOE ook zijn eerste agenten niet zomaar lukraak naar België uitzond, en dat er wel degelijk volgens plan werd gewerkt¹². Of de uitwerking op het terrein ook volgens plan verliep is een andere zaak. Het is merkwaardig dat het compacte hoofdstuk dat Mackenzie in 1948 aan België besteed heeft (slechts 11 pagina's) een veel duidelijker globaal overzicht biedt

– en Mackenzie had toen geen Belgische primaire bronnen kunnen raadplegen.

De chaotische indruk die door Foot wordt gewekt houdt o.m. verband met het feit dat hij geen onderscheid maakt tussen de zendingen die bestemd waren voor het Geheim Leger en zijn voorlopers (die door de Tweede Directie van het Ministerie van Landsverdediging werden afgehandeld) en missies van SOE of SOE/PWE die naar andere, niet-militaire verzetsorganisaties werden gestuurd (die vielen onder de competentie van de Staatsveiligheid, afhankelijk van Justitie in Londen). Dat kan mede te wijten zijn aan het feit dat SOE van Britse zijde het enige aanspreekpunt was voor al deze verschillende organisaties en dat SOE zich liever niet bemoeide met de conflicten tussen de Belgische diensten in Londen, die echter wel hun weerslag hadden op het terrein. Veel zou duidelijker geweest zijn als Foot de zendingen van de Tweede Directie in een apart hoofdstuk had behandeld.

Foot wil het optreden van SOE in de Lage Landen enkel bekijken door de bril van SOE, en via het (overgebleven) SOE-archief. In zijn inleiding stelt hij : “*It needs emphasis that this book is not a history of resistance in the Low Countries; it is an account of the work of a British secret service which tried to encourage active resistance there*” (p. xii). Maar die verklaring voldoet mij niet, of liever : een dergelijk uitgangspunt hypothekeert bij voorbaat een ernstig onderzoek naar de werking van SOE in België. Het is namelijk niet mogelijk om het werk van een Britse geheime dienst die

12 ETIENNE VERHOEYEN, “L’heure des saboteurs”, in *Jours de lutte*, deel 7 van *Jours de guerre*, Brussel, 1992.

actief verzet wil bevorderen te beschrijven zonder rekening te houden met de wisselwerking tussen die dienst en ‘het terrein’, en juist deze dimensie ontbreekt teveel in Foots boek.

Mogelijk is de eenzijdige, bijna exclusieve oriëntering op Britse bronnen hier gedeeltelijk de oorzaak van. Ik neem aan dat je van Foot niet kon verwachten dat hij ook primaire Belgische bronnen zou raadplegen. Wél mag je verwachten dat hij een meer dan oppervlakkige kennis had van de publicaties die op dit gebied verschenen zijn in de bestudeerde landen. Dat is helaas niet het geval. Wat België betreft, formuleert hij herhaaldelijk dankbetuigingen aan het adres van SOMA. Maar je vraagt je dan wel af wat hij daar precies geraadpleegd heeft, en waarom hij slechts een willekeurige en zeer onvolledige selectie uit de literatuur van de pakweg jongste vijftien jaar hanteert. Het is haast niet te geloven dat Foot geen gebruik heeft gemaakt van verscheidene bijdragen uit het colloquium dat in 1994 in Brussel gewijd werd aan *Het verzet in Noord-Europa*, waaraan hij overigens zelf heeft deelgenomen en waarvan hij de gepubliceerde teksten kent, zoals blijkt uit noot 113 op p. 44¹³. Als hij dan wel eens publicaties van Belgische origine aanhaalt, doen ze meer dan eens niet ter zake. Zo besteedt hij een volle bladzijde aan een kleine verzetsgroep uit Henegouwen, *La Phalange blanche*, enkel om tot de conclusie te komen dat dit groepje niets met SOE te maken had. Als auteur van het artikel waarop Foot zich

hier baseert, zou ik blij kunnen zijn met deze verwijzing. Maar dat ben ik nu juist niet, want wat is de zin van het – overigens zeer correct – resumeren van een artikel dat niet ter zake doet?

Een aandachtig onderzoek van Foots bibliografie leidt trouwens nog tot meer wenkbrauwengefrons. Ik zie met de beste wil van de wereld niet in waarom *Het Achterhuis* van Anne Frank in de literatuurlijst voorkomt van een boek over SOE in de Lage Landen (Foot schrijft er nota bene zelf bij: “*nothing to do with SOE*”), terwijl andere essentiële publicaties ontbreken. Voor België is dat bijvoorbeeld het geval met de studies van Victor Marquet over de zending-Cassart en over het Belgisch Legioen, en voor het boek van Strubbe, *Geheime oorlog*, om er maar enkele te noemen¹⁴.

Voor in Nederland zal met grote belangstelling uitgekeken zijn naar wat Foot wist te melden over het *Englandspiel*. Hij gaat het onderwerp niet uit de weg, maar zijn verklaring voor de lange duur van het *Spiel* – te resumeren tot “*errors of judgment*” en nalatigheid – zal zeker niet iedereen bevredigen. Zo maakt hij nagenoeg geen gebruik van Leo Marks’ boek uit 1998, dat onder de titel *Between Silk and Cyanide* enige ophef maakte omdat Marks de gevestigde theorieën over het *Englandspiel* aan het wankelen bracht¹⁵. Een excuus als “*appeared almost too late to affect this text*” is toch nogal mager als je weet dat Foots boek pas in 2000 verschenen is.

13 *Het verzet in Noord-Europa*, Brussel, 23-25.11.1994, 2 dln, gezamenlijk georganiseerd en gepubliceerd door SOMA/Institut d’Histoire du Temps présent, (Parijs).

14 FERNAND STRUBBE, *Geheime oorlog 40/45. De Inlichtings- en Actiediensten in België*, Tiel, 1992, 558 p.

15 LEO MARKS, *Between Silk and Cyanide. A Codemaker’s War, 1941-1945*, New York, 1998, 613 p.

Het Belgische *Englandspiel* uit 1942 haspelt hij haastig af. Ook hier ziet hij nauwelijks verbanden. Dat ‘ons’ *Englandspiel* dient gezien tegen de achtergrond van de moeizame relaties tussen SOE en de Staatsveiligheid ontgaat hem vrijwel volledig. En ook hier heeft hij geen of nauwelijks gebruik gemaakt van eerdere publicaties, waarvan hij er ten minste één kende¹⁶. Zoals bekend kwam SOE er einde 1942 achter dat verscheidene Belgische SOE-circuits door de *Abwehr* gepenetreerd waren; ook de Staatsveiligheid kreeg dat rond die tijd in de gaten. De vraag mag gesteld worden waarom SOE hiervan de Nederlandse sectie niet op de hoogte heeft gebracht. Die vraag stelt Foot niet, en gelet op het Nederlands drama lijkt ze mij toch niet onbelangrijk.

Het hoofdstukje over het Groothertogdom Luxemburg valt wel bijzonder mager uit. Dat komt eenvoudigweg doordat SOE in het Groothertogdom geen enkele actie heeft uitgevoerd. In 1941 vestigde SOE de aandacht van één Belgische SOE-agent op de Luxemburgse staalindustrie als mogelijk sabotage-object, maar deze agent ondernam daar geen actie. Ik begrijp dan ook niet waarom Foot het toch nodig heeft geoordeeld enkele bladzijden aan het Groothertogdom te wijden. De vermelding van een Luxemburgse agent (Emile Krieps), die in 1944 inderdaad werd gedropt, maar dan voor SIS, draagt enkel bij tot verwarring. Om te beginnen kunnen de Duitsers Krieps in 1940 niet verplicht hebben lid te worden van het VNV om zijn

baan als onderwijzer te behouden, omdat het VNV (Vlaams Nationaal Verbond) in Luxemburg niet bestond. Aangenomen dat het hier om een lapsus gaat, maar wat te denken van Foots bewering dat Krieps als opdracht had “*to reorganise the local branch of the ‘Vic’ escape line*” (p. 356)? Wat Foot hiermee bedoelt is een ontsnapingslijn die door een Franse sectie van SOE inderdaad werd opgezet onder de naam ‘Vic’. Maar het Luxemburgse net waarmee Krieps o.m. contact moest nemen was een van SIS afhangerende inlichtingsgroep die toevallig ook ‘Vic’ werd genoemd (naar de Luxemburgse minister Victor Bodson) en die geen enkele band had met de SOE-ontsnappingsroute.

In tegenstelling tot zijn *SOE in France* is dit nieuwe werk van Foot dus niet geworden wat ervan verwacht kon worden: een standaardwerk dat moeilijk te overtreffen zou zijn. Eerlijkheidshalve dient gezegd dat zijn inleiding over SOE in het algemeen en het vrij uitgebreide hoofdstuk over operaties ‘*Overlord*’ en ‘*Market Garden*’ – voor zover ik daar kan over oordelen – voortreffelijk zijn. Mogelijk is de helderheid van deze hoofdstukken hieraan toe te schrijven dat Foot hier geen opsomming van agenten brengt en zodoende het algemeen overzicht niet in gevaar heeft gebracht. Het strekt hem tot eer dat hij zonder veel vertoon afreken met de geregeld opduikende mythe als zouden een aantal Franse SOE-agenten doelbewust zijn opgeofferd om bij te dragen tot de deceptie rond ‘*Overlord*’. Even kort rekent

16 ETIENNE VERHOEYEN, “Abwehr appelle Londres”, in *Jours de doute*, p. 83-100 (deel 10 van *Jours de Guerre*, Brussel, 1994). Foot verwijst ernaar op p. 281 noot 178, enkel om een detail te staven en voorbijgaand aan de in het artikel geconstrueerde samenhang.

hij af met de stelling dat ‘King Kong’ Lindemans de operatie rond Arnhem zou verraden hebben (p. 397). Hij baseert zich hiervoor enkel op een naoorlogse verklaring van generaal Student en op de Nederlandse Parlementaire Enquêtecommissie. Het is dan jammer dat hij geen kennis heeft genomen van de genuanceerde studies van enkele Nederlandse auteurs, die na zorgvuldig onderzoek niet bereid bleken het ‘verraad’ van Lindemans zonder meer tot de mythen van de Tweede Wereldoorlog te rekenen¹⁷.

Handig zijn de lijsten van alle SOE-agenten die naar Nederland en België zijn gestuurd. Ook andere bijlagen, zoals Gubbins’ *Partisan Leader’s Handbook*, zijn van belang, ofschoon Gubbins’ boekje uit 1939 al lang niet meer onbekend was.

Wat België betreft zullen we voor een definitieve studie van de werking van SOE toch moeten wachten tot na 2015, wanneer het archief van de ‘Londense’ Staatsveiligheid toegankelijk wordt (het is gedeponereerd in SOMA en kan slechts uitzonderlijk mits toelating geraadpleegd worden). Verwacht kan worden dat dan pas een volledig en goed gestructureerd beeld van de SOE-werking in België mogelijk zal zijn.

Etienne Verhoeyen

¹⁷ FRANS DEKKERS, *King Kong. Leven, dood en opstanding van een verrader*, Amsterdam, 1986; BOB DE GRAAFF, *Spion in de tuin*, ’s Gravenhage, 1992.